

ENGELLİ BİREYLERİN DEPREM SÜRECİNDE GÜVENLİĞİ

 Duygu YÜCEL¹

ÖZ

Bu çalışma engelli bireylerin depremde etkilenme düzeyleri ve afete karşı hazırlıklı olmaları için gerekli hususlara dikkat çekmek amacıyla yapılmıştır. Günümüze kadar psikolojik, biyolojik ve sosyo- ekonomik yaşamda ciddi yıkımlara yol açan birçok afet olarak nitelendirilebilecek olay yaşanmıştır. Ülkemiz de afetler açısından oldukça riskli bir bölgede yer almaktadır. Depremlerin insanlar üzerinde bireysel ve toplumsal düzeyde geniş çaplı yıkıcı etkileri mevcuttur. Her birey deprem gibi yıkıcı afetlerden olumsuz etkilenirse de özel gereksinimi bulunan engelli bireyler afet sürecinde daha olumsuz etkilenmektedir. Depremler ve bireylerin engel durumları engellenemez ancak afetin yıkıcı sonuçları engellenebilir. Depremlerden en fazla etkilenen gruplardan birinin engelli bireyler olduğu bilinmektedir. Afet sürecinde engelli bireylerin yaşadığı sorunlar sadece engelli bireyi değil temas halinde olduğu yakınlarını da olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda afete karşı direnç oluşturmaya yönelik çalışmaların toplam nüfus üzerinde geniş bir popülasyonu kapsayan engelli bireyleri de göz ardı etmeden, engelli bireylerin özel gereksinim durumları da göz önüne alınarak herkes için uygulanabilir düzeyde hazırlanması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afet, Deprem, Engelli Birey, Özel Gereksinimli Birey

SAFETY OF DISABLED INDIVIDUALS DURING THE EARTHQUAKE PROCESS

ABSTRACT

This study was carried out to draw attention to the level of earthquake exposure of people with disabilities and the necessary issues for them to be prepared for disasters. To date, there have been many events that can be described as disasters that have caused serious destruction in psychological, biological and socio-economic life. Our country is also located in a very risky region in terms of disasters. Earthquakes have large-scale destructive effects on people at the individual and societal level. Although every individual is adversely affected by destructive disasters such as earthquakes, disabled individuals with special needs are more negatively affected during the disaster process. Earthquakes and individuals' disabilities cannot be prevented, but the devastating consequences of disasters can be prevented. It is known that one of the groups most affected by earthquakes is disabled individuals. The problems experienced by disabled individuals during the disaster process negatively affect not only the disabled

¹ Corresponding Author/Sorumlu yazar, Öğr. Gör., Ege Üniversitesi, Atatürk Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, İzmir, Türkiye, psikologduygu@hotmail.com

individual but also their relatives with whom they are in contact. In this context, studies aimed at creating resistance to disasters should be prepared at a feasible level for everyone, taking into account the special needs of disabled individuals, without ignoring the disabled individuals, which covers a large population over the total population.

Keywords: Disabled Individual, Disaster ,Earthquake, Individual with Special Needs

GİRİŞ

Günümüze kadar psikolojik, biyolojik ve sosyo- ekonomik yaşamda ciddi yıkımlara yol açan birçok afet olarak nitelendirilebilecek olay yaşanmıştır (Ergünay, 2009). Küresel iklim değişikliği, hızla artmakta olan insan nüfusu, doğal çevrenin hızla tahrip edilmesi, çevre kirliliği, afetlere uygun olmayan bölgelerin yerleşim alanı olarak açılması, çarpık kentleşme gibi sebepler ile önümüzdeki yıllarda doğal afetlerin sayısında ve doğal afet sonrası meydana gelecek zararlarda daha fazla artış olacağı beklenmektedir (Maurice, 2013). İnsanların, önemli bir doğal afet olan depremden nasıl etkilendiğine, ne düzeyde etkilendiğine ve bu etkiye karşı nasıl tepki verdiği bakılmaksızın en kırılgan ve savunmasız gruplardan birinin engelli bireyler olduğu şüphesiz bilinmektedir (Açıkalın Rashem ve Aslangiri, 2019; UNICEF, 2009). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı olan Engelli Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü engelli bireyleri; zihinsel, ruhsal duygusal, görme, işitme, dil ve konuşma, ortopedik ve süregen hastalık olarak sınıflandırmaktadır (EYHGM, 2021). Engellilik ile tanım ve sınıflandırmalar da göz önüne alındığında engelli bireyler; fiziksel, zihinsel ve/veya duyuşsal yeti yitimleri nedeniyle farklı ihtiyaç ve sınırlılıklara sahip olan, özel gereksinimlerinden kaynaklı sosyal yaşama etkin katılım sağlama hususunda özel olarak korunma ve destek almaya ihtiyaç duyan bireylerdir. Özel gereksinimlerine bağlı olarak farklı ihtiyaç ve sınırlılıklara sahip olan özel gereksinimli bireyler deprem gibi afet durumlarında sosyal zarar görülebilirlikleri daha fazla artabilmektedir (Açıkalın-Rashem ve Aslangiri, 2019; Okay ve İnal, 2019). Afet literatüründe zarar görebilir grup olarak belirtilen bu gruplar, kırılganlıkları ve savunmasızlıkları itibariyle afet sürecinden ve afetin sonuçlarından daha fazla etkilenmelerinin yanı sıra yaşadıkları yerleşim birimlerinin kırılganlıklarını da arttırmaktadırlar (Bilik ve Akdağ, 2023). Şiddetli ve yıkıcı bir deprem esnasında sarsıntı başlar başlamaz çök, kapan, tutun stratejisiyle başlayan acil durum, güvenli bir şekilde acil toplanma alanına ulaşana kadar devam eder. Deprem esnasında bireyin kendisini koruyabilmesi, bulunduğu binadan güvenli tahliye edilebilmesi ve burada temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi bu sürecin temel basamaklarını meydana getirir. Herhangi bir engele sahip olmayan bireyler için dahi zor olan bu sürecin engelli bireyler ve ailesi için daha zor olacağı bilinmektedir. Van depremi sonrasında engelli bireylere yönelik yapılan bir araştırmada engelli

bireylerin afette yaşadıkları durum şu ifadeler ile belirtilmiştir: “Adam sakattı, kördü; nasıl evden çıkacaktı? Bunlar depremde ne eziyetler çekmiş. Bunları yazmaya sayfalar yetmez” (Açıkalin Rashem ve Aslangiri, 2019). Dünyanın birçok yerinde meydana gelen afetlerde engelliler önemli düzeyde zarar görmüşlerdir. (Stough ve Kang, 2015). 2011 yılında Japonya’da meydana gelen Tohoku Depremi ve sonrasında oluşan tusunamide ölen kişilerin üçte ikisi engelli bireylerden oluşmaktadır. 2010 Haiti depreminde de yine yaklaşık olarak 1 milyon engelli bireyin etkilendiği bilinmektedir (Stough ve Kang, 2015). Deprem gibi afetler bireyler üzerinde yıkıcı etkilere sebep olurken engelli bireylerin özel gereksinimlerinin olması ve ihtiyaçlarını gidermek için normal zamanda da sınırlı kapasiteye sahip olması deprem gibi afet sürecinde biyolojik, psikolojik ve sosyo-ekonomik sorunlarını daha karmaşık hale getirerek sorunların çözümünü güçleştirebilmektedir (Artan ve Özkan, 2020). Afetlerde zarar görebilir grup olarak belirtilen bu özel gereksinimli grupların, afetlerle mücadele kapasitelerinin de diğer gruplara oranla daha düşük olduğu tespit edilmiştir (UNISDR, 2013). Afetler ve kişilerin engel durumları engellenemez durumlar olsa bile afetlerin yıkıcı etkilerini azaltmak hatta engellemek mümkün olabilir. Bunun için öncelikle depremlere dirençli güvenilir binalar inşa edilmesi gerekmektedir. Afetlere karşı koruyucu ve önleyici çalışmalar yapılmakla birlikte bu çalışmalara engelli bireylerin de erişimin de fırsat eşitliği sağlanması gerekmektedir. Günümüzde afetler ve insani bakımdan acil durumlarda, korunma ve güvenliğin sağlanması herkes için olduğu gibi engelliler için de öncelikli tedbirlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda, engelliler için afet ve insani bakımdan acil durumların ortaya çıkardığı risklere karşı hazırlayıcı ve koruyucu hizmetlere erişimde fırsat eşitliğinin sağlanması yaşamsal önemdedir. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yayınlanan Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni’ne göre (2021), Türkiye’de mevcut genel nüfus içerisinde en az bir engelli bulunan nüfus oranı %6,9’dur. Bu veriye bağlı olarak engelli bireylerin aileleri de dikkate alındığında yaklaşık 18 milyon insanın yani ülke nüfusunun yaklaşık %20’sinin engellilik olgusundan direk etkilendiği söylenebilir. Bu kadar geniş bir popülasyona sahip olan bu özel gereksinimli bireyler ve etkileşim içerisinde buldukları yakın çevrelerinin afete karşı hazırlıklı olması, afet sürecini yönetim bilincine sahip olması ve özel gereksinimli bireylerin kısıtlılıkları odağında afete karşı direnç ve afet yönetim stratejilerinin geliştirilmesi oldukça önemlidir. Yapılan çalışmalar engelli yakını ile birlikte afete maruz kalan bireylerin, afet sürecinde ve afet sonrası akut dönemde ya da afet sonrası psikososyal destek alma hususunda sağlıklı bir bilgiye sahip olmadıkları sonucu ortaya çıkmaktadır (Buluş-Kırıkkaya ve Gerdan, 2018; Yılmaz vd., 2019).

Engelli bireylerin yaşayacakları riskleri azaltmaya yönelik afet durumlarına ilişkin oluşturulan strateji ve eylem planlarında bireylerin engel gruplarının özel olarak

değerlendirilmesi ve her bir engel grubunun özel gereksinimleri, kısıtlılıkları ve her afet türünün, kendine özgü dinamikleri doğrultusunda farklı yaklaşımlar ve yönetim biçimleri geliştirilmesi gerekmektedir (Yılmaz vd., 2019). Bir deprem anında ve sonrasında engelli bir bireyin karşılaşacağı sorunları en aza indirebilmek için deprem öncesinde hazırlık çalışmaları yapılması gerekmektedir. Bu çalışmaların bazıları tüm engelli grupları için ortak olmakla birlikte, bazı engelli grubuna göre farklılıklar içerebilir.

Tüm engelli bireyleri içeren hazırlık çalışmaları şu şekilde ifade edilebilir (İlik, Demirel Cook ve Kadioğlu, 2009);

- Deprem sırasında ve sonrasında ulaşılabilecek kişi ve gruplar belirlenmeli,
- Sağlık raporu, nüfus cüzdanı, takip eden doktorun bilgisi, kullandığı cihaz varsa o cihazın kullanım bilgisi, ilaç kullanım bilgisi gibi acil durum evrakları hazır bulundurulmalı
- Acil durum evrakları, engelli kişiye nasıl yardım edilebileceğine ilişkin not, kullanılan ilaçlar, yiyecek içecek, fener vb. bulunan bir acil durum çantası hazırlanmalı
- İletişim sağlayabilmek için telefonlar en yakında bulundurulmalı
- Yapıların, evlerin, işyerlerinin ve kamu binalarının inşaat yapısının depreme dirençli yapılmalı
- Evdeki ve işyerlerindeki eşyaların uygun bir şekilde duvara, tavana ya da yere sabitlenmeli veya yerleri değiştirilmeli
- Sağlık personeli olmadığı durumlarda vakit kaybetmeden yardımcı olabilmek için ilkyardım bilgisine sahip olmalı
- Deprem anı ve deprem sonrası tahliye sürecini de kapsayan tatbikatlar yapılmalı

Yapılan hazırlık çalışmalarında risklerin oluşturabileceği zararları azaltmak amacıyla engel gruplarına özgü bazı farklı detaylarında göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Alexander ve Sagramola, 2014).

1. BEDENSEL ENGELLİLER İÇİN DEPREME HAZIRLIK

Bedensel engelli birey, kendisini koruyup koruyamayacağına ilişkin önceden bir plan hazırlamalı ve bu konu üzerine tatbikat yapmış olmalıdır. Deprem sürecinde öncelikle soğukkanlı olarak korku ve panik duygusuna kapılmadan bulunduğu yerin fiziksel özelliklerine göre kendi engel durumuna uygun bir pozisyon alarak vücudunu korumalıdır. Gereksinim duyulabileceği baston, tekerlekli sandalye, değnek gibi günlük yaşamda engelli bireyin kullandığı araçlar sürekli hazır bulundurulmalıdır. Mümkünse farklı noktalarda yedekleri de

mevcut bulundurulabilir. Eğer yaşam destek ünitesine bağlıysa başkasının yardımına ihtiyaç duyulabilir, yaşam destek ünitesinin önceden sabitlenmiş olması gerekmektedir (AKUT, 2011).

2. GÖRME ENGELLİ BİREYLER İÇİN DEPREME HAZIRLIK

Görme engelli bireylerin deprem anında doğru ve güvenli hareket edebilmeleri için özel gereksinimleri dikkate alınarak ek hazırlık planları yapılması gerekmektedir. Hareket ederken doğru ve güvenli bir şekilde binayı terk edebilmesi için yaşam alanı içerisinde bulunan eşyaların geçişi izin verecek şekilde yerleştirilmesi ve yerleştirilen eşyaların yerlerinin iyi bilinmesi gerekmektedir. Afet ve acil durum çantasında bulunan eşyalar kabartma baskılı olarak ya da braille alfabesi kullanılarak hazırlanmış etiketlerle işaretlenmelidir. Görme yetisi az olan bireylerin elektrik kesilmesi riskine karşı tahliye yollarını aydınlatmak amacıyla şarjlı lambalar yerleştirilmeli, acil durum çantasında fener ve yedek piller bulundurulmalıdır. Rehber hayvan kullanılması durumunda, hayvanların acil bağlantı kurulacak destek ağı bilgilerinin bulunduğu kimlik tasmaları bulundurulmalıdır. Rehber hayvan için en az 7 günlük su, yiyecek, emniyet kayışı gibi malzemelerin yer aldığı deprem çantası hazırlanmalıdır (AFAD, 2013b; AKUT, 2011)

3. İŞİTME ENGELLİ BİREYLER İÇİN DEPREME HAZIRLIK

İşitme engelli bireyler yaşam üçgeni pozisyonu olarak gelebilecek tehlikelere karşı dikkatli olmalıdır. İşitme yetersizliği olan kişilerin kendilerini duyurabilmeleri için cep telefonlarına düdük uygulaması indirilebilir. İşitme cihazı kullanılıyor ise cihaz ve pilleri deprem anında kolay ulaşılabilecek yerlerde bulundurulmalı ayrıca yedek cihaz ve piller bulundurulmalıdır. Engel durumunu ifade eden “Ben işitme engellyim, işaret dili kullanıyorum.”, “Tercümana ihtiyacım var.” gibi içeriklerden oluşan not kartları bulundurulmalıdır.

4. ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLER İÇİN DEPREME HAZIRLIK

Zihinsel engelli bireyler bir afet sırasında meydana gelen afet durumunu ve riskleri anlamlandırmada zorlanabilirler. Aile ve diğer bakım sağlayıcılar gibi destek ağlarının kaybı ile zihin yetersizliği kişiler için deprem sürecinde meydana gelen zorluklar daha da kötüleşebilir. Tahliye sürecinde sirenler ve yanıp sönen ışıkların zihin yetersizliği bireylerin afetler sürecinde yaşadıkları sıkıntı, korku ve stresi artırabileceği düşünülmektedir. Bu bireyler, deprem sırasında bilişsel kapasitelerine göre kendilerini korumakta güçlük yaşayabilirler. Öğrenme kabiliyeti olan

hafif düzeyde zihinsel engelli bireyler sıklıkla tatbikat yaparak deprem anında yapması gereken uygun davranış kalıplarını kazanabilir (AFAD, 2013b; Tonak ve Kitiş, 2020). Kolunda veya boynunda kimlik bilgileri, engel durumu, destek ağına ait iletişim bilgileri gibi önemli bilgilerin yer aldığı bir künye bulundurulması ya da sevgi izi adı verilen kodların vücuduna dövme şeklinde yaptırılması kendisini ifade etmekte güçlük yaşayan zihinsel engelli bireyler için yardımcı olacaktır (AFAD, 2011; Isaacson-Kailes, 2005d).

SONUÇ

Ülkemiz afetler açısından oldukça riskli bir bölgede yer almaktadır ve olası depremlerin meydana gelmesi engellenemez. Depremlerin insanlar üzerinde bireysel ve toplumsal düzeyde geniş çaplı yıkıcı etkileri mevcuttur. Her birey deprem gibi yıkıcı afetlerden olumsuz etkilense de özel gereksinimi bulunan engelli bireyler afet sürecinde daha olumsuz etkilenmektedir. Deprem gibi afetlerde engelli bireylerin deprem sırasında güvende kalabilmesi, deprem sonrasında güvenli tahliye edilebilmesi ve deprem sonrasında ihtiyaçlarının karşılanabilmesi engeli olmayan bireylere göre daha zor olmaktadır. Kırılgan, savunmasız olarak nitelendirilebilen grupta yer alan özel gereksinimli engelli bireylerin afetlerdeki ölüm oranları da engelli olmayan bireylere göre önemli düzeyde daha yüksektir. Afet sürecinde engelli bireylerin yaşadığı sorunlar sadece engelli bireyi değil temas halinde olduğu yakınlarını da olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda afete karşı direnç oluşturmaya yönelik çalışmaların toplam nüfus üzerinde geniş bir popülasyonu kapsayan engelli bireyleri de göz ardı etmeden herkes için uygulanabilir düzeyde hazırlanması gerekmektedir. Engelli bireylere yönelik afet eğitim programları düzenlenirken bireylerin kısıtlılıkları da göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı zamanda bu alanda çalışan kurtarma ekibi, sağlık çalışanı gibi görevlilere yönelik de engelli bireylerin engel durumlarına yönelik bilgilendirici eğitim programları düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

Açıkalın O. (2017) Deprem bağlamında dirayetli toplumun neresindeyiz. Yüzyılın Hesabı. İstanbul: *Yeni İnsan Yayınevi*, 123.

Açıkalın-Rashem, O., Aslangiri, F. (2019). Engellilerin afete dirençliliği ve Van'da yerel örgütlenme. *Dirençlilik Dergisi*, 3 (1), 71-83

AFAD- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2013b). Engelli öğrenci, veli ve refakatçileri için afet bilinci eğitimi. Barış, Ş. ve Buluş-Kırıkkaya, E. (Ed.). Ankara: *AFAD*.

AKUT-Arama Kurtarma Derneği. (2011). Engelliler için deprem el kitabı. Yılmaz, M. (Ed.). İstanbul: *Marmara Belediyeler Birliği*

Alexander, D., Sagramola, S. (2014). Guidelines for assisting people with disabilities during emergencies crises and disasters, https://www.coe.int/t/dg4/majorhazards/ressources/Apcat2013/APCAT2013_11_Gudelines_Disability_Alexander_Sagramola_17jan2014_en.pdf, 10.01.2022.

Artan, T., Özkan, A. O. (2020). Afetler ve sosyal hizmet. *ADEM Dergisi*, 1(1), 47-54.

Bilik, M. B., & Akdağ, M. (2023). Özel gereksinimli bireyler ve ebeveynleri açısından afet Zorlukları: 2011 Van depremi örneği. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(1), 243-256.

Buluş-Kırıkkaya, E., Gerdan, S. (2018). Engelli ve engelli aday bireylerin bir afet anında nasıl davranacaklarına ilişkin görüşleri. *Dirençlilik Dergisi*, 2 (2), 123-129.

Ergünay, O. (2009). Doğal afetler ve sürdürülebilir kalkınma. Deprem Sempozyumu 11-12 Kasım 2009 (ss. 1-11). Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

Isaacson-Kailes, J. (2005d). Deprem ile birlikte yaşamak: Zihinsel engellilerde depreme hazırlık. İstanbul: B.Ü. Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Afete Hazırlık Eğitim Birimi

İlik B, Demirel Cook Ö, Kadioğlu, M. Engelliler İçin Depremde İlk 72 Saat: [Internet]. İstanbul: AFAD-Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı; 2009 Apr [cited 2023 Mar 09]. https://www.ipkb.gov.tr/ekutuphane/engelliler-icin-depremdede-ilk-72-saat_53, 09.03.2023.

Maurice, J. (2013). Mitigating disasters-a promising start. *The Lancet*, 381(9878), 1611– 1613. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(13\)61008-9](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(13)61008-9)

Okay, N., İnal, E. (2019). Kırılganlıktan Kapasite Geliştirmeye. *Resilience* 3 (1), 85-99. DOI:10.32569/resilience.570286

Stough, L. M., & Kang, D. (2015). The Sendai framework for disaster risk reduction and persons with disabilities. *International Journal of Disaster Risk Science*, 6, 140-149.

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni 2021-Aralık. https://www.aile.gov.tr/media/96693/eyhgm_istatistik_bulteni_aralik_2021.pdf, 01.02.2022

Tonak, H. A., Kitiş, A. (2020). Deprem ve yangın afetlerinde engelli: anlatımsal bir derleme. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 8(1), 77-84.

Türk, A. (2022). Deprem özelinde engelli bireylere duyarlı afet yönetimi modeli. *Afet ve Risk Dergisi*, 5(1), 61-77.

UNICEF. Division of Communication. (2009). Tracking progress on child and maternal nutrition: a survival and development priority. *Unicef*.

UNISDR. (2015). The Sendai framework for disaster risk reduction 2015–2030. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. http://www.preventionweb.net/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf, 25.12.2021.